

imieniu RFN" w celu podważenia trwałości rozstrzygnięć traktatowych czy też odsyłanie do ostatecznej regulacji granic w układzie pokojowym. Należy tu zwrócić uwagę również na fakt, że te elementy doktryny rządu SPD/FDP są identyczne z tezami propagowanymi w swoim czasie przez chadecki rząd Adenauera. Rzadko podkreśla się też, że współczesne poglądy i doktryny wszystkich wielkich partii politycznych RFN są zgodne w kwestii kontynuacji istnienia Rzeszy w granicach z 1937 r. i związanej z tym konieczności zmiany istniejącego *status quo*⁸. Sprawa ta stanowi bardzo poważną przeszkodę w procesie normalizacji stosunków pomiędzy Polską i RFN.

Władysław Czapliński

PIOTR A. ABRASIMOW: *Zapadnyj Bierlin wcziera i siegodnia*. Seria: Międzynarodnyje odnoszenia. Moskwa 1980, 214 ss.

Książka Piotra A. Abrasimowa, poświęcona problematyce Berlina Zachodniego zaciekawia przede wszystkim ze względu na osobę jej autora, który był przez wiele lat ambasadorem Związku Radzieckiego w Niemieckiej Republice Demokratycznej. W związku z pełnieniem tej funkcji prowadził z ramienia swego państwa rokowania z trzema mocarstwami zachodnimi w sprawie zawarcia czterostronnego porozumienia regulującego położenie Berlina Zachodniego. Był on więc nie tylko bezpośrednim obserwatorem, lecz niemal uczestnikiem wszystkich wydarzeń, które od końca 1962 r. kształtowały sytuację polityczno-prawną Berlina Zachodniego. Ten właśnie fakt był motywem napisania swego rodzaju wspomnień. Jak sam Autor twierdzi,

„...chciałoby się opowiedzieć o tym, jak Związkowi Radzieckiemu i jego dyplomatom przyszło wieść walkę o uregulowanie problemów związanych z Berlinem Zachodnim, a więc o podpisanie czterostronnego porozumienia i jego realizację” (s. 4).

Książka została opublikowana w serii „Stosunki międzynarodowe” i — jak objaśnia redakcja — przeznaczona jest dla wszystkich zainteresowanych problemami stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa europejskiego, a zatem dla szerokiej rzeszy czytelników.

Pierwszy z trzech rozdziałów autor poświęcił opisowi sytuacji Berlina do początku lat sześćdziesiątych, to znaczy do czasu mianowania w roku 1962 P. A. Abrasimowa ambasadorem Związku Radzieckiego w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Część ta jest w zasadzie relacją z wydarzeń, jakie miały miejsce w tych latach oraz charakterystyką stanowisk państw zainteresowanych sprawami Berlina Zachodniego. Według P. A. Abrasimowa, w latach pięćdziesiątych miasto to spełniało przede wszystkim funkcję centrum szpiegowsko-kontrewolucyjnego, którego działalność skierowano przeciwko państwom socjalistycznym. Było ono ponadto ośrodkiem przygotowań wojennych trzech mocarstw zachodnich; wyznaczono mu rolę bazy wojskowej (ss. 23 - 24, 37 - 39). W omawianym okresie Republika Federalna Niemiec, jak podkreśla autor pracy, starała się w jak najszerszym zakre-

⁸ Na temat koncepcji politycznych poszczególnych partii w RFN por. J. Barcz, *Podstawowe elementy pozycji prawnej (Rechtsposition) rządu federalnego SPD/FDP w RFN w związku z tzw. „polityką wschodnią”*. „Przegląd Zachodni” nr 1/1980; E. K. Nowak, *Koncepcje wschodnie F. J. Straussa*. „Przegląd Stosunków Międzynarodowych” nr 5/1979, s. 57.

sie włączyć Berlin Zachodni do swej struktury finansowo-ekonomicznej i politycznej (ss. 24 - 27). Układy paryskie, zdaniem P. A. Abrasimowa, umożliwiły rozszerzenie tego typu działalności i niejako ją zalegalizowały (ss. 24 - 29). Autor podkreśla, że Związek Radziecki w pełni zdawał sobie sprawę z faktu, iż było to wynikiem nienormalnej sytuacji, powstałej w rezultacie braku pokojowej regulacji, podziału Niemiec oraz przekształcenia Berlina Zachodniego w polityczną anomalie wewnątrz terytorium NRD. Aby ją zmienić:

„... należało usunąć przyczyny, a więc doprowadzić do zakończenia pokojowego uregulowania sprawy niemieckiej, które rozwiązałyby także wszystkie szczegółowe, pochodne problemy, w tym również związane z Berlinem Zachodnim, albo, w ostateczności, osiągnąć normalizację położenia miasta, wzięwszy pod uwagę warunki czasu pokoju i istniejące w tym rejonie realia” (s. 29).

Autor omawia szczegółowo inicjatywy dyplomatyczne Związku Radzieckiego na przełomie lat 1958/1959 oraz reakcje, jakie one wywołały u mocarstw zachodnich oraz w Republice Federalnej.

Mającej miejsce w 1959 r. w Genewie konferencji ministrów spraw zagranicznych czterech mocarstw nadaje Abrasimow dwa znaczenia. Ukazała ona mianowicie zasadniczą zmianę w stosunku sił na świecie na korzyść bloku socjalistycznego, a ponadto po raz pierwszy w czasach powojennych zabrały głos przy omawianiu kompleksu spraw niemieckich oba państwa niemieckie: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec. Żadne z nich od tej pory nie mogło pretendować do roli przedstawiciela całych Niemiec (ss. 35 - 36). Było to szczególnie ważne dla NRD, która poprzez uczestnictwo w konferencji potwierdziła swą pozycję i autorytet. Oznaczało to, według autora, że w rozstrzygnięciu spraw niemieckich zaczął torować sobie drogę bardziej realistyczny kurs (ss. 35 - 36).

Omawiając wydarzenia 1961 r. P. A. Abrasimow daje wyraz m. in. przekonaniu, iż zademonstrowały one potęgę bloku socjalistycznego oraz ukazały bezsprzecznie nowy stosunek sił na świecie i na ziemi niemieckiej, co wpłynęło niewątpliwie na zmianę stanowiska mocarstw zachodnich nie tylko wobec kwestii niemieckiej, lecz i do całości stosunków Wschód-Zachód. Uwidoczniły one ponadto, że istnieją dwa państwa niemieckie oraz Berlin Zachodni — szczególny twór polityczny (ss. 43 - 46).

Rozdział drugi książki P. A. Abrasimowa dotyczy okresu lat sześćdziesiątych do czasu podpisania czterostronnego porozumienia. Część tę odróżnia od poprzedniej wiele odautorskich komentarzy i wspomnień P. A. Abrasimowa, który — jako ambasador radziecki w NRD — bezpośrednio zetknął się z problemem berlińskim. Berlin Zachodni był w drugiej połowie lat sześćdziesiątych, według autora, nadal ważnym punktem zainteresowań państw-stron Układu Warszawskiego. Problem tego miasta rozpatrywano w kontekście proponowanego przez państwa socjalistyczne systemu bezpieczeństwa w Europie, systemu opartego na uznaniu nienaruszalności granic, zakazie stosowania siły, dobrosąsiedztwie, przyjaźni i współpracy między państwami europejskimi (ss. 82). Wiele miejsca poświęcił Abrasimow omówieniu stanowiska poszczególnych państw (ss. 85 - 90) i dokładnie opisał przebieg rokowań dotyczących czterostronnego porozumienia, których był uczestnikiem; charakteryzuje też postaci pozostałych uczestników rokowań: K. Rusha, J. V. Sauvagnuesa i R. Jacklinga, ambasadorów Stanów Zjednoczonych, Francji i Wielkiej Brytanii w RFN (ss. 85 - 105).

Podpisanie czterostronnego porozumienia oraz innych związanych z nim aktów prawnych autor ocenia jako wielki krok w kierunku umocnienia pokoju i bezpieczeństwa w Europie, który umożliwił zawarcie dalszych umów między Wschodem

i Zachodem na podstawie uznania istniejących realiów polityczno-terytorialnych. Ponadto porozumienie to, zdaniem P. A. Abrasimowa, położyło kres trwaniu permanentnego kryzysu wokół Berlina Zachodniego i stało się ważnym elementem międzynarodowego odprężenia (ss. 119-120).

W rozdziale trzecim P. A. Abrasimow analizuje okres po wejściu w życie porozumienia. Omawia przede wszystkim nawiązywanie stosunków między Berlinem Zachodnim a poszczególnymi krajami socjalistycznymi, szczególnie Związkiem Radzieckim i Niemiecką Republiką Demokratyczną. Stosunki te ograniczono, ze względu na napotkane trudności, praktycznie do sfery gospodarczej (ss. 126-133). Autor opisuje działalność Towarzystwa Przyjaźni Niemiecko-Radzieckiej powstałego w Berlinie Zachodnim (s. 130). Wiele uwagi poświęca bezprawnym roszczeniom Republiki Federalnej Niemiec do Berlina Zachodniego, roszczeniom opartym na jednostronnej interpretacji czterostronnego porozumienia, naruszającym postanowienie stwierdzające, iż trzy zachodnie sektory Berlina nie są częścią RFN (ss. 134-153).

Pracę uzupełnia aneks, który zawiera, m. in. tekst czterostronnego porozumienia oraz niektóre noty, pisma dyplomatyczne dotyczące sprawy Berlina. Z pewnością jest to zaleta tej pracy.

Lektura tej książki zapoznaje czytelnika z oficjalnym stanowiskiem Związku Radzieckiego odnośnie do problemu Berlina Zachodniego. Autor szczegółowo omawia wszelkie przedsięwzięcia ZSRR mające na celu normalizację statusu tego miasta. Szkoda, że P. A. Abrasimow tak rzadko dzieli się swymi osobistymi poglądami, wspomnieniami, które sprawiają, iż problemy międzynarodowe stają się bardziej wyraziste, nabierają swoistego kolorytu.

Jolanta Koprucka

Beiträge zu einer Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Praca zbiorowa: U. Albrecht, H. Axt, D. Boris, F. Deppe, G. Füllbert, J. Harrer, J. Huffschild, G. Judick, H. Jung, A. Leisewitz, U. Mayer, R. Opitz, E. Reidegeld, G. Stuby. Pahl — Rugenstein Verlag, Köln 1979 r., 526 ss.

W związku z 30 rocznicą utworzenia Republiki Federalnej Niemiec na rynku wydawniczym tego kraju ukazało się szereg opracowań przyczynkarskich omawiających różne aspekty tego wydarzenia. Wśród nich wyróżnić można recenzowaną pracę zbiorową 14 autorów. Zamierzeniem wydawnictwa było, aby omawiana książka wypełniła próżnię w kompleksowym, opracowaniu różnych aspektów historii, obejmującym politykę wewnętrzną i zagraniczną, gospodarkę i rozwój służb socjalnych w RFN.

Książka stawia sobie zatem zadania dość wszechstronne i ambitne. Na podkreślenie zasługuje bardzo obszerny materiał źródłowy cytowany na końcu każdego rozdziału, a także powołany w pracy materiał statystyczny, przedstawiony starannie, w sposób nie przeładowany i czytelny. Książka została napisana metodą zbliżoną do marksistowskiej, co uwidacznia się w sposobie naświetlania faktów historycznych i interpretacji zdarzeń.

Pracę otwiera rozdział poświęcony omówieniu politycznych i ideologicznych koncepcji okresu poprzedzającego utworzenie RFN. Zwrócono uwagę na klimat ideologiczny jaki panował w 1945 r., bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych w Niemczech. W książce przedstawiono z dużym obiektywizmem różnorodność panujących wówczas opinii, poglądów i postaw, podkreślając wpływ szoku wywo-